

Ірина Яцик

науковий співробітник відділу теорії та історії культури
Інституту проблем сучасного мистецтва НАМ України

Iryna Yatsyk

Research Fellow, Department of Theory and History
of Culture, Modern Art Research Institute
of the National Academy of Arts of Ukraine

e-mail: iryna.iatsyk@gmail.com | orcid.org/0000-0001-7918-7522

Феномен резильєнтності в контексті мистецької репрезентації та соціальної взаємодії

The Phenomenon of Resilience in the Context of Artistic Representation and Social Interaction

Анотація. Досліджено феномен резильєнтності в сучасному українському мистецтві в умовах війни на прикладі проєкту «Формула витривалості» (XVI платформа «Новітні спрямування»). Резильєнтність трактується як динамічний соціокультурний процес, що осмислюється через мистецькі практики. Аналіз здійснено в міждисциплінарному ракурсі, який поєднує дослідницький напрям «Мистецтво і конфлікт», реляційний підхід у сучасному мистецтві (Н. Бурріо) та концепцію культурної травми (Дж. Александер). З метою висвітлення ключових аспектів проєкту запропоновано три взаємопов'язані виміри: форма (різні художні практики, зокрема живопис, графіка, фотографія, інсталяції, перформанс, робота з текстом та партисипативні формати); зміст (війна як тотальна подія з соціальними та екологічними наслідками, травма, пам'ять і колективна рефлексія, досвід війни, персоналізований через мистецькі висловлювання художників, залучених до Сил оборони); а також соціальна взаємодія (волонтерська підтримка, культурний опір, освітньо-комунікативні інструменти платформи, що сприяють співпраці між митцями та аудиторією). Проєкт «Формула витривалості» демонструє, як мистецтво в умовах війни поєднує естетичні, терапевтичні й соціальні функції, виступаючи інструментом резильєнтності у відповідь на виклики воєнного часу.

Ключові слова: культурна травма, мистецька репрезентація, партисипативне мистецтво, феномен резильєнтності, соціальна взаємодія, сучасне українське мистецтво.

Постановка проблеми. У XX столітті мистецтво неодноразово ставало інструментом осмислення глибоких соціальних і психологічних зламів, спричинених війнами, геноцидом та іншими травматичними подіями. Досвід масового насильства — зокрема Першої та Другої світових воєн — поставив під сумнів здатність традиційних художніх форм адекватно репрезентувати травму. Теодор Адорно у своїй відомій тезі про «неможливість поезії після Аушвіцу» наголосив на кризі мови та вираження в контексті екстремального досвіду. Подібну трансформацію аналізував і Пол Фассел у дослідженні «Велика війна та сучасна пам'ять» (1975), показуючи, як травматичні події руйнують установлені моделі репрезентації.

В умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну, що розпочалося у 2014 році й загострилося у 2022-му, питання ролі мистецтва набуває особливої актуальності. Цей конфлікт спричинив суспільну травму, яка виходить за межі індивідуального досвіду і формує нову колективну реальність. Переживання війни впливає не лише на соціальні й політичні процеси, а й на мистецьку сферу, яка дедалі частіше стає простором осмислення подій, фіксації досвіду та взаємодії з аудиторією.

У цьому контексті центральним поняттям стає резильєнтність — здатність як індивіда, так і суспільства

адаптуватися до екстремальних умов, зберігаючи при цьому внутрішню цілісність і відкритість до змін. Це поняття лягло в основу проєкту «Формула витривалості» (2024), реалізованого Інститутом проблем сучасного мистецтва (ІПСМ) у співпраці з Центром сучасного мистецтва М17 та Національною академією мистецтв України (НАМУ) в рамках XVI платформи «Новітні спрямування». Проєкт відкриває нову площину для аналізу — як мистецькі практики під час війни не лише репрезентують травму, а й формують стратегії стійкості, адаптації й колективного відновлення. Попри зростаючий інтерес до теми резильєнтності у соціальних і гуманітарних науках, її художні виміри — зокрема в українському контексті — залишаються недостатньо дослідженими, що зумовлює актуальність цієї роботи.

Мета — дослідити варіанти відображення феномену резильєнтності в умовах війни у мистецьких практиках, представлених у проєкті «Формула витривалості».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Явище резильєнтності (від англ. *resilience* — пружність, еластичність) досліджується в різних наукових дисциплінах — від природничих до соціальних. Часто його розглядають і в контексті змін екологічної ситуації. У 2021 році була опублікована стаття «Феномен резилієнс у контексті

соціоекологічного підходу і дискурсу», автори якої зазначають: «Нині більшість дослідників розуміють резильєнс не як індивідуальну рису чи властивість, а як феномен і динамічний процес (*resilience*), який завжди відбувається в конкретних умовах, до того ж є безперервним, має нерівномірну динаміку, оскільки залежить як від змін контексту й виникнення нових ризиків, так і від вироблення нових ресурсів адаптації й відновлення. Резильєнс трансформується, розвивається й виявляється у людей (і груп) упродовж їхнього розвитку» [12, с. 60].

Збільшення кількості наукових праць, особливо в галузі психології, українських дослідників після 2014 року підтверджує зростаючу актуальність цього феномену в контексті подолання масового стресу та травм. Це як колективні монографії, як-от «Психологічна резильєнтність в умовах війни» [13], так і численні наукові публікації про різні аспекти цього феномену [4; 14]. Н. Чиханцова зазначає, що «згідно з даними досліджень, резильєнтність не виникає ізольовано. Це інтерактивний процес, який потребує взаємодії з кимось або чимось. Це залежить від контексту або середовища включно з нашими стосунками, тобто людина намагається взаємодіяти у соціальному контексті, особливо під час складних життєвих ситуацій» [14, с. 150]. Дослідниця підкреслює, що резильєнтність є процесом, що вкорінений у соціальному вимірі. Цю думку підтримують і інші науковці, зазначаючи, що формування адаптаційних можливостей особистості значною мірою залежить від особистісно-середовищних ресурсів, серед яких важливу роль відіграють соціальні чинники [13, с. 112].

Однак, попри інтенсивний розвиток досліджень феномену резильєнтності в різних галузях науки, в українському академічному полі недостатньо уваги приділяється його репрезентації в мистецтві, що спонукає звернутися до ширшого кола теоретичних напрацювань. Так, у міжнародному контексті важливим прикладом є міждисциплінарний проект «Мистецтво стійкості: досвід професійних художників у продовженні творчості» («*The Art of Resilience: Professional Artists' Experiences of Continuing Creativity*»), де резильєнтність осмислюється як здатність продовжувати творити, зберігаючи сенс і суб'єктність, попри втрати й вразливість. Автори дослідження пропонують методологічний інструментарій для аналізу сучасного мистецтва, даючи змогу змістити фокус із мистецького «продукту» на «процес» (творчу практику). Мистецтво тут постає не лише як естетична діяльність, а як життя стратегія [18].

Для розширення уявлення про можливості залучення мистецьких студій до дослідження кризових явищ

доцільно звернутися до міждисциплінарної сфери «Мистецтво і конфлікт» («*Arts and Conflict*»). Фахівці, що працюють у межах цього напрямку, аналізують, як мистецькі практики сприяють подоланню травми, підвищенню обізнаності щодо проблеми насильства та розв'язанню інших споріднених завдань. Зокрема, такі ініціативи впроваджують науковці Центру мистецтва і конфлікту при Департаменті воєнних студій Королівського коледжу Лондона (*Arts and Conflict Hub*, Department of War Studies, King's College London), які інтегрують мистецькі інструменти в академічні дослідження війни [19]. Це відображено в серії міждисциплінарних проєктів, серед яких «Візуалізація миру» («*Imaging Peace*»), «Візуалізація соціальної справедливості» («*Imaging Social Justice*»), «Травмоінформовані мистецтва України» («*Trauma-informed Arts Ukraine*») та інші кейси. Такий підхід демонструє, що художня діяльність може слугувати ефективним інструментом рефлексії та трансформації спільного досвіду.

У соціології мистецтва Ніколя Бурріо (*Nicolas Bourriaud*) пропонує концепцію реляційної естетики, де художній твір постає як платформа для взаємодії, а не як автономний об'єкт [16]. Такий підхід відкриває можливість аналізувати мистецтво як соціальний простір формування резильєнтності. Цю думку підтримує І. Гурова в дослідженні, присвяченому партисипативним практикам у культурі: авторка описує зсув від споживання до співучасті, що особливо важливо в контексті мистецьких ініціатив, які виникають у відповідь на війну [3].

Для поглибленого аналізу ролі мистецтва у формуванні резильєнтності необхідно звернутися до травма-студій. Соціолог Джеффри Александер (*Jeffrey C. Alexander*) у своїх працях, присвячених культурній травмі (*cultural trauma*), стверджує, що травма — це не просто подія, а процес, у якому суспільство колективно осмислює її та надає їй символічного значення через мистецтво, меморіали та ритуали [15].

Виклад основного матеріалу. На тлі затяжної збройної агресії, що триває вже четвертий рік у своїй повномасштабній фазі, українське суспільство і далі переживає травматизацію різного ступеня та нестабільність, що підтверджується значними відмінностями у психічному стані різних соціальних груп [5]. Особливу складність становить те, що ці трансформації відбуваються не після завершення війни, а в її активній фазі — в умовах невідомості та тривоги. У такій ситуації мистецтво постає не лише як засіб фіксації або створення художнього образу пережитого, а як динамічний інструмент адаптації, комунікації та символічного спротиву¹. Саме з усвідомлення цієї ролі мистецтва та потреби у глибшому розгляді

¹ Важливою ініціативою, що не лише документує культурне життя під час війни, а й відображає сам процес перебування в ситуації травми, є довгостроковий проєкт «Тривання» Нати Катериненко — співзасновниці та головної редакторки культурного порталу «Мітец». У рамках цього щоденникового формату фіксується широкий спектр культурних проявів: огляди виставок, мистецьких резиденцій, інтерв'ю та рефлексії митців, ініціативи культурних менеджерів та інституцій [7].

механізмів підтримки людської стійкості і виникла ідея², що лягла в основу проекту «Формула витривалості».

У рамках проекту, що об'єднав близько 100 художників** на трьох локаціях у Києві (Інститут проблем сучасного мистецтва, Центр сучасного мистецтва М17 та Національна академія мистецтв України) з жовтня 2024-го до лютого 2025 року, феномен витривалості розглядається не лише як індивідуальна, а й як колективна здатність долати виклики, адаптуватися до змін і зберігати цілісність спільноти через мистецьке висловлювання та взаємопідтримку. Адже з погляду психології, резильєнтність є результатом не так індивідуальних зусиль, як «впливом спроможності соціального середовища і соціальних мереж підтримки надавати ресурси, значущість яких визнається культурою» [12, с. 64].

Отже, культура в широкому сенсі стає ключовим чинником для створення умов, що забезпечують як особистості, так і спільноті безпечний простір та своєрідні точки опори. До прикладу, саме занурення у спільні історичні наративи та культурні коди може допомогти відчутти зв'язок із минулим і усвідомити тяглість культурних процесів, навіть попри драматизм самих подій. Так, під час роботи над проектом у співпраці з куратором Андрієм Сидоренком ми розглядали нашу історію як потужне «джерело живлення» під час екстремальних випробувань для України та українців. Про це також зазначається в концепції проекту: «Не буде перебільшенням сказати, що історія України є одним з найкращих джерел для дослідження цього феномену (резильєнтності). Дві світові війни, Голодомор, репресії, Чорнобиль, революції, а тепер ще й понад десять років війни — не так багато в світі країн, які вистояли після подібних випробувань. Проте українці не тільки не припинили боротьбу за свою незалежність, але і стають тепер набагато більш вмотивованими у ній» [10]. Справді, останнім часом в українському культурному просторі спостерігається стрімке зростання інтересу до національних традицій і звернення до власної історії. Цей процес охоплює найрізноманітніші сфери — від театру, музики, візуального мистецтва до моди та гастрономії.

Такий культурний підйом засвідчує не лише естетичний інтерес, а й глибшу потребу суспільства в осмисленні себе, своєї історії та досвіду через спільні символи і наративи — особливо сьогодні. Ця тенденція стала ще однією відправною точкою нашого проекту, адже його аналітичне питання — як українське суспільство конструює стратегії витривалості під час затяжної кризи. Особливу увагу ми зосередили на культурі як просторі символічної дії, здатному акумулювати досвід

колективної травми та запропонувати механізми її осмислення, адаптації й подолання.

Для аналізу цього процесу ми звертаємося до міждисциплінарного підходу, зокрема до моделі соціокультурної травми, запропонованої Джеффрі Александером. У межах цієї теорії травма розглядається не як суто індивідуальне психологічне переживання, а як процес публічного осмислення шокowego досвіду, що здійснюється через культурні практики, символічні коди та соціальні інститути. Згідно з підходом Дж. Александера, саме через формування колективних наративів суспільство здатне інтегрувати травматичні події у спільну пам'ять, наділяючи їх значенням і тим самим сприяючи процесам соціального відновлення [15, с. 10].

Ця ідея стала для нас орієнтиром у формуванні змістового наповнення трьох виставок, у яких тема резильєнтності розкривається з різних перспектив. Кожна локація «Формули витривалості» висвітлює окремий тематичний аспект, допомагаючи глядачеві краще орієнтуватися в проекті: ІПСМ — цінність свободи і втрати, М17 — адаптація і трансформація, НАМУ — філософія витривалості. Водночас усі три виставки об'єднані спільним фокусом на осмисленні колективного травматичного досвіду через культурні практики.

В експозиції ІПСМ порушується тема свободи як цінності. Пропонуються спроби пошуку тональності для суспільного діалогу — як про велич подвигів, так і про глибину втрат. Сьогодні мистецтво стикається з викликами: реальні події та особисті трагедії часто впливають на суспільство сильніше, ніж символічні образи. Водночас через колективну пам'ять і мистецькі практики вибудовується критичне осмислення цих процесів, що сприяє глибшому розумінню національної стійкості.

У просторі центру М17 через широкий спектр художніх медіа та концептуальних підходів представлено динамічний процес подолання травми та адаптації до мінливої реальності. Виставка побудована навколо тем психологічної стійкості, трансформації особистісного досвіду та колективної участі в переосмисленні кризи.

В експозиції НАМУ акцентовано на усвідомленні пройденого шляху та формуванні витривалості як ключової риси цього процесу. Через різні художні медіа тут представлені не лише особисті й колективні історії, а й абстрактні твори з пропозицією філософського осмислення витривалості як фундаментальної людської якості.

Запропоноване тематичне розділення треба сприймати радше як орієнтир для індивідуальних роздумів та інтерпретацій, а не як жорстку інструкцію. Проте саме такий напрям відкриває можливості для глибшої взаємодії

² Ідея назви та текст концепції, запропоновані Андрієм Сидоренком, стали основою проекту, розробленого групою кураторів (Андрій Сидоренко та Ірина Яцик). Проект реалізований на двох рівнях: практичному, що включає три виставки та серію освітніх заходів у співпраці з керівниками проекту від інституцій*, та теоретичному — через міждисциплінарний аналіз, виконаний авторкою цієї публікації.

з представленими творами, формуючи своєрідний діалог між минулим, теперішнім і майбутнім суспільства.

Для комплексного розуміння теми адаптації, витривалості та особистісної рефлексії у мистецьких творах і соціокультурних практиках, репрезентованих у рамках XVI платформи «Новітні спрямування», пропонуємо розглянути три ключові виміри, які відображають різні грані проекту «Формула витривалості»:

- *вимір мистецької форми* охоплює різні способи художнього вираження: візуальні практики (живопис, інсталяції тощо), рефлексивні тексти та поезію митців, тілесні практики, а також партисипативні підходи, спрямовані на встановлення зв'язків між митцем, твором і аудиторією;

- *смісловий вимір* охоплює тематику творів — їхній зміст та ідеї; особливу увагу зосереджено на актуальних соціальних і екологічних викликах, зокрема осмисленні війни, екоциду та їхнього впливу на людину та довкілля через символічні художні образи;

- *соціальний вимір* включає соціальні ініціативи, волонтерську, освітню та комунікаційну діяльність, які формують широкую екосистему підтримки й консолідації; цей вимір підкреслює роль мистецтва як платформи для діалогу та взаємодопомоги.

У цій публікації ми не ставимо за мету здійснити вичерпний огляд усіх представлених ініціатив на кожній локації, натомість зосереджуємося на тих роботах, темах та ініціативах, які найбільш виразно репрезентують окреслені вище виміри проекту.

Художня мова цих творів різноманітна і включає широкий спектр методів і підходів. Візуальні практики, такі як живопис, інсталяції, скульптура та різноманітні синтетичні твори, в яких стираються жанрові рамки, створюють багатогранний образний ряд. Чуттєвість і глибина переживань митців проявляються в авторських текстах та поезії, що передають особистий досвід і звертаються до емоційної сфери. Тілесність втілюється у задокументованих різними засобами перформансах. Окрім того, партисипативні підходи забезпечують інтерактивну взаємодію між митцем, твором і спільнотою, сприяючи створенню колективного переживання і соціального діалогу. Поєднання таких різних форм і методів у спільному проєкті створює комплексний художній досвід і дає змогу глибше дослідити заявлену тему.

В експозиції M17 художники з різних ракурсів осмислюють феномен адаптації. Серед таких проєктів варто вказати просторову інсталяцію «Адаптація» Богдани Пацюк, відео «Ендемік» Вартана Маркар'яна та Роксолани Дудки, графічну роботу «Вдих» Марії Матієнко, перформанс Поліни Кузнецової та інші роботи. Богдана Пацюк, використовуючи складні абстрактні паперові форми, які змінюються залежно від простору, створює образ, що символізує необхідність прийняття змін. Авторка акцентує на універсальності процесу адаптації, який є ключовим аспектом соціальної резильентності.

Рефлексії на поточні події є однією з головних особливостей цього річного проєкту. Майже щоденникові записи індивідуального переживання об'єднують багатьох авторів «Формули витривалості». Так, в описі власної роботи «Тиша завантажується» ділиться роздумами Тетяна Богуславська: «Моя робота виникла у контексті повномасштабної війни, розв'язаної Росією проти України. Постійний потік новин про атаки та загиблих. Постійні сирени. Тиша змінила своє значення. Хвилини мовчання за загиблими. Знову потік новин про загиблих — жінок, дітей, чоловіків» [1]. Художник Нікіта Власов у тексті про твір «Випадковий світловий артефакт в туманному світі #32024» згадує свої відчуття: «Це був квітень 2022, коли я поступово почав повертатися до майстерні, але часто не робив там нічого. Іноді брав пензля до рук і міг писати автоматично, адже всередині не було ані образів, ані ідей, ані бажання щось створювати, і так минали місяці» [2]. Автор продовжує: «У нас немає на що опертися в минулому, бо життя кожного кардинально змінилося, і немає планів на майбутнє. Так, є загальна спільна мета, але горизонт планування — максимум до вечора. Ми нічого не плануємо, не загадуємо, ні на що не розраховуємо, просто робимо маленькі кроки у тумані. І нам потрібно буде знову знайти шлях додому, де все проявлене і зрозуміле, де нарешті є світло, де трава під ногами — це просто трава під ногами» [2].

Антонія Баницька в роботі «Моя шкіра тонка» поєднує різні художні засоби виразності: інноваційний матеріал із чайного гриба та традиційну графічну техніку сухої голки. Створюючи фізично крихкі роботи, авторка відображає моменти власної емоційної вразливості. Зазначимо, що дослідження властивостей виробів із цього матеріалу (екозамінника шкіри з чайного гриба) є перспективною галуззю, розробками якою займаються резиденти лабораторії сталих матеріалів івано-франківської платформи «Metalab» [8] — місця, яке саме по собі є спільнототворюючим елементом для місцевої громади. Наводимо цю інформацію, аби підкреслити, наскільки взаємопов'язані різні сфери креативних індустрій, що також є запорукою сталого розвитку та адаптації на макрорівні.

Авторка доповнила свій твір «Моя шкіра тонка» такими рядками, написаними у 2024 році:

*Моя шкіра тонка — така я людина,
часом здається, що аж прозора,
і нутро моє пелюсткове видає навістіж.
Деся серце під нею, як землі крушина,
воно світить назовні,
попри все, що мене ранило
ніяк не згасає.*

Таким чином, художниця засвідчує власний стан емоційної крихкості й вразливості, що фіксує загострене сприйняття реальності, яке потребує активізації захисних механізмів. Вони можуть набувати різних форм — від емоційного відсторонення до внутрішньої стабілізації.

Баланс між відкритістю до переживання і психологічним самозахистом є ключовим для збереження емоційної витривалості. Повне виснаження, як і цілковите відчуження, є ризиками, які не можна ігнорувати. Тож «формула витривалості» постає як метафора збереження чуттєвості в ситуації екстремального досвіду — задля відновлення, співпереживання і майбутнього відродження. Ці приклади демонструють лише частину особистих рефлексій, втілених у проєкті, однак дають змогу простежити глибину індивідуального переживання кожного учасника.

Тема резильентності також розкривається через роботу з тілом і тілесним досвідом — зокрема у форматі перформансу або його складових, представлених наживо чи зафіксованих у фотографіях та відео. Зокрема, художниця Лі Білецька у проєкті «Як це відчувається?» досліджує стани, які виникають у тілі під час травматичних подій: злість, біль, апатію, розгубленість, напругу. Хоча формально проєкт належить до медіуму фотографії, за своєю суттю він наближається до перформативного жесту: тіло художниці виступає центральним інструментом вираження і простором рефлексії, а емоційний спектр — об'єктом дослідження. Таким чином, авторка звертається до перформансу не лише як жанру, а як до широкої мистецької форми, де емоція трансформується в дію, а дія — у фіксацію досвіду.

Інший приклад — відео перформансу Євгенії Бульбас «Стихія» (2023), в якому повторюваність рухів виконавиці є образом дисципліни та контролю над тілом у суспільстві. Дія відбувається біля моря і полягає у систематичному переставлянні стільців. Такі маніпуляції з предметом у відкритому просторі створюють ситуацію тривалої, монотонної фізичної діяльності, яка стає метафорою буденності — ритмічного, контрольованого повторення рухів. На тлі стихії це втілює щоденну практику витривалості: внутрішню стійкість і здатність витримувати постійний тиск.

На перетині мистецтва перформансу з елементами бодіарту та відеоарту працює художниця Поліна Кузнецова в роботі «Акваріум. 85 хвилин у воді» (2023). Мисткиня використовує тілесний досвід знерухомлення (занурення протягом 85 хвилин у прозорий акваріум, наповнений холодною водою) як спосіб буквально втілити ідею крихкості тіла у ситуації тотальної вразливості. Цей процес імітує стан ізоляції, безпорадності та постійної загрози, фокусуючи увагу не стільки на події, скільки на досвіді *тривання*. Тут фізичне випробування є не демонстрацією сили, а проявом витривалості як стану, що затягується у часі й не має чіткої межі. Завдяки мінімалістичному підходу увага зосереджена на прожитому досвіді авторки, яка 85 хвилин змогла перебувати в ситуації штучно створеного дискомфорту. Таким чином, робота «Акваріум» стає не просто публічним жестом, а радше символічним запрошенням до співпереживання різних наслідків війни.

Оглянуті проєкти демонструють тісний зв'язок із концепцією «процесуальності» — підходом,

що сформував нові мистецькі парадигми ХХ століття, акцентуючи на процесах і соціальних практиках замість традиційного виробництва об'єктів. Процес комунікації та спільний досвід стали самостійною художньою цінністю в межах партисипативного мистецтва (*participatory art*), концептуалізованого Ніколя Бурріо через реляційну естетику [16]. Схожі принципи визначають мистецтво на основі спільнот (*community art*), в якому основний фокус зосереджено на роботі з локальними громадами для розв'язання соціальних проблем, де взаємодія сама по собі є мистецьким актом [17].

Практичним втіленням цих ідей у проєкті «Формула витривалості» є інсталяція «Спільний простір» Максима Мазура, що включає відео «Толока» Анастасії Пожарської та Дари Шолох. Проєкт став метафоричною відповіддю на руйнування Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва внаслідок чергової російської атаки. Організована толока зібрала сотні людей, переважно митців, які через створення фотографій, етюдів, творчі реконструкції намагалися осмислити наслідки руйнування та відновити спільний простір. Цей досвід унаочнює, як різноманітність методів взаємодії з травматичною реальністю може стати спільним ресурсом для консолідації.

Такий приклад взаємозв'язку художнього жесту з простором та спільнотою відкриває можливості для аналізу трансформаційного потенціалу мистецької практики. У цьому контексті звернемося до інструментарію, запропонованого групою нідерландських науковців у міждисциплінарному дослідженні «Мистецтво стійкості: досвід професійних художників у продовженні творчості». Автори розглядають мистецтво в тісному зв'язку із соціокультурним контекстом, зміщуючи фокус із мистецького «продукту» на «процес» — тобто творчу дію як активний механізм осмислення та перетворення дійсності. Особливу увагу приділено поняттю простору: мистецтво не лише перебуває у «просторі» (*space*), а й трансформує його в емоційно значуще «місце» (*place*), формуючи нові точки опори в досвіді людини [18]. Подібний принцип просторової трансформації втілюється у тих творах, де художники через переосмислення травматичного переживання створюють нові сенси, надаючи просторам емоційного та символічного значення. Такі роботи допомагають громадам сформувати спільну пам'ять, підтримують відчуття ідентичності та сприяють обговоренням про пережите в публічному просторі.

Проєкт Олени Гром «Мавки. Камуфляж» (2024) є прикладом того, як мистецтво здатне трансформувати нейтральний «простір» в особливе «місце», наповнене глибоким соціокультурним змістом. Назва роботи відсилає до образів персонажів «Лісової пісні» Лесі Українки, поєднуючи міфологічну символіку з реаліями сучасної війни. В основі проєкту — документальна та художня рефлексія над досвідом мешканок села Горенка, яке стало зоною бойових дій і зазнало масштабних

руйнувань унаслідок обстрілів. Через волонтерську діяльність — зокрема виготовлення маскувальних сіток і кікімор для українських захисників — ці жінки не лише відновлювали фізичний простір, а й створювали підтримуюче середовище, яке допомагало спільноті зберігати ідентичність і віднаходити внутрішню стійкість у період колективної травми.

Подібним чином працює з темами пам'яті, втрати та спільнотворення через трансформацію традиційного жіночого ремесла Михайло Скопа (#NEIVANMADE) в проєкті «Посаг» (2023). Назва інсталяції відсилає до традиційного українського посагу — приданого, яке символізує жіночий досвід, спадковість і піклування про майбутнє родини. Інсталяція зі шматочків тканини — частин одягу, які використовують для вироблення маскувальних сіток — зшитих навпаки, символізує неможливість повернути втрачене. Натомість через цей образ уламки минулого перезбираються у спільну форму, що відображає процес оновлення і стійкості. Колективний жест, виконаний представницями трьох поколінь, підкреслює тяглість жіночого досвіду, опору і турботу. Через процесуальні практики автор наповнює створений матеріальний об'єкт концептуальною глибиною, підсилюючи зв'язок поколінь.

Таким чином, у партисипативних проєктах «Спільний простір», «Мавки. Камуфляж» і «Посаг» не лише зафіксовано травматичні події, а й закладено можливість для формування резильентності — нового «місця», пов'язаного з пам'яттю, емпатією та культурною самоідентифікацією. Цими роботами художники демонструють, як мистецтво в умовах соціокультурної травми перетворюється на простір діалогу між сучасністю і національною спадщиною, відкриваючи можливість осмислити пережите не лише як руйнування, а й як потенціал для відновлення.

Отже, в мистецтві як формі соціальної взаємодії не лише відображено сучасні виклики, а й окреслено можливості для зміцнення соціальної згуртованості. У кризові періоди мистецькі практики стають формою підтримки індивідуального та колективного психологічного ресурсу. Вони можуть і передавати пережитий досвід, і сприяти подоланню травми через критичне осмислення реальності та її трансформації через творчість.

У сучасних міждисциплінарних дослідженнях цей напрям динамічно розвивається. Хоча «Літня школа з практик травмоінформованого мистецтва», яка відбулася у Київській школі економіки в червні 2024 року в рамках програми «Травмоінформовані мистецтва України» («*Trauma-informed Arts Ukraine*») [9], не була безпосередньо частиною проєкту «Формула витривалості», досвід і підходи, презентовані на цій платформі,

створюють важливий контекст для розуміння ролі мистецтва у процесах адаптації. Під час цих тренінгів було акцентовано на тому, що мистецтво, культура та освіта можуть бути комплексними інструментами не лише фіксації травматичного досвіду, а й формування психологічної та соціальної стійкості.

У проєкті «Формула витривалості» проблема резильентності розглядається як багатовимірний і комплексний феномен. Тема війни постає через різні перспективи, оскільки ступінь особистого досвіду та залучення до неї у кожного митця різний. Учасниками проєкту є як художники з цивільного середовища, так і митці, які проходили військову службу. Для більшості цивільних авторів війна часто набуває характеру гібридного стану, де буденне життя піддається раптовим і непередбачуваним загрозам, зокрема через повітряні тривоги та руйнування. Поряд із цим, неконтрольований інформаційний простір посилює емоційне навантаження, навіть якщо автори не перебувають у безпосередній близькості до подій.

Так, Оксана Камі — авторка, яка осмислює війну через портретування військових у межах документально-художньої практики³. Серія «Воїни» стала одним із ключових візуальних свідчень проєкту. У цих роботах зображено Владислава Жайворонка, Артема Мороза та Олега Івахнюка — конкретних людей, чії обличчя й тіла несуть відбиток досвіду, позначеного невідоротними травматичними подіями, і водночас — внутрішньою зосередженістю та стійкістю. Камера О. Камі уникає абстракції та піднесення, натомість зосереджується на збереженні присутності в її екзистенційному сенсі: бути, дивитися, фіксувати. Створюючи своєрідний міст між документальним і художнім баченням, в цій серії авторка відкриває драматичний людський вимір війни.

Інші митці використовують метафори, символи та емоційно насичені образи, що дає змогу поєднувати різні рівні сприйняття. У роботі Марії Куликівської «Простріляний бюст з квітами та гільзами» війна постає як образ вторгнення в тілесність. Скульптура, зіп'яток з тіла авторки, — це символ вразливості, руйнування і водночас — збереження пам'яті. Міла Чепрасова в проєкті «Леголенд війни» звертається до теми війни у формі гіркої іронії. Художниця поєднує символіку дитячої іграшки та контекст жорсткої реальності — створення зброї. «Війна — частина мого життя, а я її. Друк пластикових деталей вдома на 3D принтері для військових — один з аспектів моєї теперішньої нормальності. А з відбракованих деталей я створюю скульптури. Для мене це свого роду терапія, спосіб запам'ятати цю частину свого життя, а також розповісти про ще один факт з життя в Україні під час повномасштабної війни» [11]. Це символічне

³ У своїх коментарях авторка зазначає, що особисто знайомиться з кожним українським захисником і фотографує його у студії поблизу Чикаго (США), документуючи їхні реальні історії, що вражають глибиною переживань. Реабілітація та протезування поранених військових відбувається в США за підтримки організації «Revived Soldiers Ukraine».

зіставлення стає способом виразити складність і трагізм переживань, водночас створюючи певну художню дистанцію, яка дає змогу глядачеві осмислити біль і втрати, уникаючи ретравматизації. Михайло Рай у «Тригерних кулях» фіксує психоемоційний злам і вплив досвіду насильства на сенсорну пам'ять. Цей проєкт було реалізовано до його вступу до лав Збройних сил України. Така трансформація підкреслює розмитість межі між цивільним і військовим статусом під час повномасштабного вторгнення.

У проєкті представлені роботи митців, які проходять службу в Силах оборони України: Сергій Михальчук, Дмитро Купріян, Віктор Соловар, Володимир Гурін. Серед митців-військових також представлені різні «точки дотику» до цієї проблеми. Одні безпосередньо документують події, людей та ландшафти фронтового життя, створюючи живі свідчення теперішнього. Інші на момент участі в проєкті перебували у лавах Збройних сил, проте не мали можливості працювати над новими творами. Їхня присутність у проєкті реалізується через раніше створені роботи, що допомагає зберегти зв'язок із професійною ідентичністю, попри кардинальні зміни життєвих обставин.

Дмитро Купріян та Сергій Михальчук у своїх роботах фіксують війну як документальну реальність, проте це не зовнішнє спостереження, а форма участі, що поєднує бойову присутність і творчу відповідальність. У період повномасштабної війни Сергій Михальчук виступив одночасно як митець і військовослужбовець, що принципово змінило як умови, так і зміст його творчості. Відомий як кінооператор художніх фільмів («Довбуш», «Я, Ніна»), він продовжив роботу вже у складі Збройних сил України, створюючи фотографії та відео з фронту. Його роботи не є суто документальними — вони зберігають естетичну виразність, характерну для художнього кіно. Це дає змогу розглядати його творчість у межах ширшого гуманітарного дискурсу про війну, де мистецтво виконує не лише репрезентативну, а й аналітичну функцію.

У серії «Мистецтво війни або Правила догляду за автоматом» (2022–2024) Дмитра Купріяна тема війни постає не через образи бою, а через рутину військової повсякденності, де тілесний контакт із предметами набуває символічного значення. Фокус зміщено на технічні й дисциплінарні аспекти служби — зокрема на догляд за зброєю як щоденну, ритуалізовану практику. Звернення до чорно-білої фотографії підкреслює матеріальність, текстури й деталі, акцентуючи на руках, інструментах, механічних жестах. Поєднуючи концепт («мистецтво війни») з прикладною дією («догляд за автоматом») автор звертається до різних рівнів дотичності до війни: концептуального, що пов'язаний зі стратегічним баченням, тактичного — на рівні конкретних дій, і, нарешті, щоденного досвіду бійця, який наповнює ці стратегії змістом, адже саме через його дію війна набуває реальності та змінює світ.

У сучасних умовах мистецтво також може бути способом збереження особистісної ідентичності, осмислення індивідуального досвіду поза межами мілітарного наративу або підтримки зв'язку з цивільним життям. З огляду на це, до проєкту було залучено роботи художників Віктора Соловара та Володимира Гуріна, які на момент реалізації проєкту проходили службу в лавах Сил оборони України. Для кураторської команди важливою була не лише репрезентація їхньої актуальної військової ролі, а й підтримка зв'язку з художньою практикою — зокрема через надання можливості для експонування, фахового розвитку та збереження тягlosti мистецької діяльності.

Війна травмує не лише тіло окремої людини, але й у символічному вимірі — все суспільство, залишаючи глибокі сліди в ландшафті, знищуючи природне середовище, змінюючи топографію пам'яті та ускладнюючи процеси відновлення — як фізичного, так і ментального. Мистецтво, реагуючи на ці втрати, виконує подвійну функцію: з одного боку, документує екологічні злочини, а з іншого — створює простір для емпатійного переосмислення взаємозв'язку між людиною, природою та спільнотою. Саме тому в проєкті «Формула витривалості» мистецька рефлексія на екологічну катастрофу подала як окремий тематичний блок, де ця проблематика розкривається як один із ключових вимірів колективного досвіду війни. Такий підхід дає змогу глибше зануритися в складну тему знищення довкілля — зокрема наслідків руйнування Каховської гідроелектростанції російськими військами у 2023 році.

Художники осмислюють цю трагедію через різні мистецькі практики: Поліна Кузнецова поєднує перформанс із відео в роботі «Акваріум» (2023), Оксана Чепелик створює відеодиптих «Екоцид» (2023), а Юлія Гладка та Микола Гладкий у проєкті «Затоплені спогади» (2023) працюють з архівною пам'яттю, реконструюючи родинний фотоальбом, знайдений волонтерами серед руїн будинків після підризу Каховської ГЕС.

Оксана Чепелик пропонує підхід, у якому документальність поєднується з соціально-критичним висловлюванням. «Екоцид» — це двоканальна відеоробота, що дає змогу глядачеві одночасно сприймати кілька рівнів зображення. Авторка не обмежується фіксацією екологічної катастрофи як факту — вона акцентує на її цивілізаційному та гуманітарному вимірі. Підризу дамби призвів до затоплення величезних територій, загинув тисяч рослин і тварин, руйнування природних екосистем, отруєння води й повітря. Усе це художниця осмислює як свідомий злочин — екоцид, що постає не лише наслідком війни, а й її новітнім інструментом, ще одним видом зброї. Авторка поєднує реальні документальні кадри з метафоричними образами, а саундтрек композитора Юрія Леха (*Iury Lech*) створює додаткову драматичну напругу. Використовуючи засоби відеоарту та можливості новітніх технологій, художниця формує візуальний наратив, який справляє глибокий вплив на глядача.

Робота є універсальною за своїм посилом, спрямованим до глобальної аудиторії, створюючи простір для діалогу про війну, людину, природу та майбутнє.

У живописі Дмитра Ерліха «Останній пакет» (2023) проблематика екології присутня не лише як соціально значуща тема, а й як своєрідна точка входу у метафізичний простір. Через цей твір художник рефлексує над викликами, зокрема над наслідками Чорнобильської катастрофи, яка є символом культурної травми. Художник наголошує, що «романтична традиція “споглядання руїн” є метафорою рефлексії, яка відображає сам процес становлення культури. Це захоплення постіндустріальною величию породжує фантазії, спрямовані не на формування власної культури, а скоріше на відсторонення від постсоціалістичного чи постіндустріального “Іншого”» [6]. Такий погляд дає змогу бачити екологічну катастрофу не лише як загрозу, а як поштовх до рефлексії та змін. Адже саме через усвідомлення і критичне переосмислення руїн минулого та їхніх наслідків можливе відновлення — створення культурної резильєнтності, що здатна приймати виклики сучасності і трансформувати їх у потенціал для оновлення.

Розглядаючи феномен резильєнтності в контексті війни, важливо звернути увагу не лише на його художнє втілення в мистецтві, а й на соціальні, економічні та освітні виміри, де мистецтво виступає одним із ключових чинників формування та підтримки суспільної стійкості. Воєнний час радикально трансформує мистецьке поле, змінюючи не лише форму й зміст творів, а й умови їхнього виробництва, експозиції та сприйняття. Водночас освітньо-комунікативна складова виставкових проєктів набуває додаткового значення.

У 2024 році до проєкту «Формула витривалості» долучився Bob Basset — художник, що поєднує дизайн та актуальне мистецтво. Це відображає сучасну тенденцію міжвидової дифузії в культурі. Особливістю кейсу стало те, що на початку виставки експонувався оригінальний твір, а пізніше його присутність було замінено фотографією з написом Гамлета, що позначала факт продажу роботи для благодійної підтримки Сил оборони України. Ця ситуація актуалізує питання функціонування мистецтва в країні, що переживає гарячу фазу війни.

Воєнний стан суттєво трансформує український артринк, який дедалі більше інтегрується у волонтерський рух⁴. Цей процес свідчить про гнучкість мистецького поля у відповідь на кризу. У сучасних умовах мистецтво виконує низку додаткових функцій: воно стає простором

солідарності, інструментом культурного опору, джерелом підтримки для армії й платформою для суспільної взаємодії. Водночас збереження критичного потенціалу мистецтва є запорукою його здатності порушувати складні теми й зберігати внутрішню свободу художнього висловлювання навіть у періоди викликів.

Сприяння стійкості мистецьких спільнот — завдання багатьох культурних ініціатив в Україні⁵. У проєкті «Формула витривалості» платформи «Новітні спрямування» освітньо-комунікативна складова постає дієвим інструментом створення простору для обміну знаннями, підтримки та міжпоколінневої взаємодії. Окрім виставкового формату, це відкриті майданчики для презентації мистецтва та формування нових зв'язків між митцями, кураторами й аудиторією, де сучасне мистецтво є не лише формою самовираження, а й інструментом навчання, комунікації та соціальної інтеграції. Серед таких ініціатив зазначимо наступні:

- *Відкритий конкурс (open call)* — це не лише інструмент відбору, а й можливість здобуття практичних навичок для тих авторів, які тільки починають свій шлях (зокрема для студентів вищих мистецьких закладів). Це включає розробку художньої концепції, формування професійного портфоліо та взаємодію з кураторами й інституціями — компетенції, важливі для побудови сталого мистецького шляху.
- *Кураторські екскурсії* є однією з форм комунікації, яка містить освітню складову. Це не просто ознайомлення зі змістом експозиції, а авторське прочитання художніх стратегій і контекстів. Відмінність цього формату від традиційних екскурсій полягає у глибшому зануренні глядача в символічну мову мистецтва. Куратор у такому разі виконує функцію медіатора між художнім висловлюванням і публікою. Приклади кураторських екскурсій у межах проєктів «Формула витривалості» та «Концентрація волі» демонструють, що такий підхід спонукає глядачів до рефлексії, дискусії та особистісного залучення.
- *Творчі зустрічі та публічні презентації художників у форматах Artist talk* також є невіддільною частиною освітньої стратегії платформи. Ці події створюють простір для безпосереднього діалогу між митцем і аудиторією, в якому обговорюються теми творів, джерела натхнення, контекстуальні особливості мистецьких стратегій тощо. Завдяки кураторській модерції такі зустрічі набувають структури неформального освітнього заходу, сприяючи обміну думками

⁴ Front Art — волонтерська ініціатива, започаткована Ігорем Абрамовичем у 2022 році, яка об'єднала широке коло українських митців для підтримки Сил оборони. Проєкт забезпечує фронт технікою, транспортом, засобами зв'язку та гуманітарною допомогою, використовуючи ресурси мистецької спільноти. Front Art постає як приклад солідарності та активної участі представників художнього середовища у спротиві на тлі масштабного волонтерського руху в Україні.

⁵ Сприяння стійкості мистецьких спільнот в Україні здійснюється через державні, приватні, регіональні та міжнародні ініціативи, які підтримують культурний розвиток, соціальну згуртованість і адаптацію в умовах війни. Інформація про актуальні програми та гранти доступна у відкритих джерелах і регулярно оновлюється.

й досвідом. У цьому форматі глядач постає не як споживач мистецтва, а як співучасник, чия залученість у процес формує глибокий рівень сприйняття.

Таким чином, мистецький проєкт перетворюється з об'єкта споглядання на платформу соціальної взаємодії, яка стимулює обмін ідеями, рефлексію та спільний діалог — досвід, що поглиблює взаєморозуміння, формує довіру і спільні цінності, укріплюючи витривалість і згуртованість спільноти.

Висновки. Проєкт «Формула витривалості» є важливою ініціативою в сфері сучасного українського мистецтва, яке в умовах війни трансформується й набуває нових функцій — соціальних, терапевтичних та освітніх. Аналіз мистецьких практик в рамках трьох ключових вимірів — формального, смислового та соціального — дає змогу комплексно осмислити феномен резильентності як здатність до адаптації, гнучкості та внутрішньої трансформації. У вимірі форми й вираження представлено широкий спектр художніх стратегій: від тілесних практик і чуттєвого досвіду — до партисипативних підходів, що залучають глядача до спільнотворення. У смисловому вимірі проєкту автори звертаються до тем війни, екоциду, травматичного досвіду, пам'яті та рефлексії — індивідуальної та колективної. Роботи митців, серед яких є й військовослужбовці, стають символічним способом осмислення нової реальності. Водночас витривалість розглядається як складний і багатограний механізм, що включає рефлексію, адаптацію та здатність до трансформації. Соціальний вимір актуалізує роль мистецького проєкту як інструменту волонтерської підтримки та освітньо-комунікативної платформи. Таким чином, мистецтво через міждисциплінарну взаємодію та відкритість до співучасті стає простором для побудови довіри, діалогу й консолідації, розширюючи традиційні уявлення про художню автономію. Це визначає сучасне мистецтво як важливий чинник суспільної стійкості, що відкриває нові можливості для соціальних змін у відповідь на виклики сьогодення.

Керівники проєкту від інституцій: Ігор Абрамович (ІПСМ), Андрій Пучков (НАМ України), Наталія Шпітковська (М17). Куратори проєкту «Формула витривалості»: Андрій Сидоренко, Ірина Яцик.

Художники, які брали участь в експозиціях платформи «Новітні спрямування»:

- **в Інституті проблем сучасного мистецтва:** Олександр Антонюк, Bob Basset, Лі Білецька, Олександр Богомаз, Галла Березовська, Катерина Бондаренко, Андрій Блудов, Євгенія Бульбас, Omnia Voivat, V.P. V.P (Артем Карась, Вероніка Синенька), Алла Волобуєва, Wodeman, Marianna G, Володимир Гончаренко, Юрій Денисенков, Гамлет Зінківський, Ірина Каленик, Валерій Калиновський, Оксана Камі, Сергій Корнієвський, Ave Libertatemaveamor, Марія Матієнко, Сергій Мельниченко, Едуард Потапенков, Людмила Раштанова, Тетяна Русецька, Владислав Рябоштан, Дарина Святун, Юрій Сивирин, Анатолій Твердий, Олег Тістол, Андрій Цой, Нікіта Цой, Оксана Чепелик, Юлія Шибірка, Маша Шубіна;
- **у Центрі сучасного мистецтва М17:** Євгеній Аксьоненко, Антонія Баницька, Петро Бевза, Тетяна Богуславська, Анастасія Буднікова, Нікіта Власов, Микола Гладкий, Юлія Гладка, Катерина Гринько, Олена Гром, Роксолана Дудка, Дмитро Ерліх, Гамлет Зінківський, Ліза Жданова, Маргарита Журунова, Віталій Кравець, Поліна Кузнецова, Марія Куліковська, Дмитро Купріянов, Ігор Лесенко (GO.RA), Богдан Локатир, Руслан Лучко, Максим Мазур, Вардан Маркар'ян, Марія Матієнко, Нікіта Наслимов, #NEIVANMADE, Богдана Пацюк, Надія Петровська, Андрій Підлісний, Анастасія Подерв'янська, Михайло Рай, Олег Савін, Антоніна Семенова, Сергій Сімутін, Віктор Сидоренко, Ілля Туригін, Наталія Філатова, Нікіта Цой, Міла Чепрасова, Оксана Чепелик, Саша Чичкан, Ілля Чичкан, Дара Шолох, Олена Штепура;
- **у виставковому просторі Національної академії мистецтв України:** Ігор Бабій, Юлія Беляєва, Володимир Бовкун, Юрій Вакуленко, Юрій Віслоух, Ірина Водолажченко, Мар'яна Гончаренко, Сергій Гулевич, Володимир Гурін, Дмитро Доценко, Андрій Дудченко, Сергій Западня, Світлана Карунська, Олександр Клименко, Антон Логов, Максим Мазур, Сергій Михальчук, Володимир Падун, Євген Піскунов, Віктор Соловар, Іванна Стратійчук, Анатолій Твердий, Олена Хомякова.

Література

1. Богуславська Т. Тиша завантажується. Про роботу. URL: <https://m17.kiev.ua/painters/silence-downloading/> (дата звернення: 06.11.2024).
2. Власов Н. Випадковий світловий артефакт в туманному світі #3. Про роботу. URL: <https://m17.kiev.ua/painters/sun/> (дата звернення: 23.11.2024).
3. Гурова І. Культура співучасті або спільнотворення: переосмислення способів продукування культури // Культурологічна думка: збірник наукових праць. Київ: Інститут культурології Національної академії мистецтв України. 2023. № 24. С. 27–35. URL: https://www.culturology.academy/wp-content/uploads/Kulturologichna_dumka_24_2023.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
4. Дмитришин С. Резильентність особистості: сутність феномену та методи розвитку // Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2024. Вип. 20. С. 67–74. URL: http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/20_2024/12.pdf (дата звернення: 17.06.2025).
5. Духай П. М., Трофімова Д. О. Вплив війни на психологічний стан громадян України: аналіз

- емпіричних даних // Габітус. 2024. Вип. 68. С. 24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.68.24>
6. Ерліх Д. Останній пакет. Про роботу. URL: <https://m17.kiev.ua/painters/the-last-bag/> (дата звернення: 26.11.2024).
7. Катериненко Н. Проєкт «Тривання» // Мітец. URL: <https://mitec.ua/category/projects/tryvannya/> (дата звернення: 18.07.2025).
8. Лабораторія сталих матеріалів // Metalab. URL: <https://metalab.space/project/laboratoriya-stalykh-materialiv/> (дата звернення: 01.12.2024).
9. Літня школа. Практика травмоінформованого мистецтва // Art Therapy Force. URL: <https://artherapyforce.com.ua/project/litnya-shkola-praktyka-travmoinformovanogo-mystetstva/> (дата звернення: 23.06.2025).
10. Сидоренко А. Концепція проєкту «Формула витривалості».
11. Чепрасова М. Леголенд війни. Про роботу. URL: <https://m17.kiev.ua/painters/legoland-of-war/> (дата звернення: 06.11.2024).
12. Чернобровкіна В. А., Чернобровкін В. М. Феномен резильєнс у контексті соціоекологічного підходу і дискурсу // Психологія та психосоціальні інтервенції. 2020. Т. 3. С. 59–66. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/f19035ba-f0bf-4905-a99c-29a623b952ab> (дата звернення: 07.11.2024).
13. Психологічна резильєнтність особистості в умовах війни: колективна монографія/Ю. Ю. Чистовська та ін.; за заг. ред. Ю. Ю. Чистовської, О. В. Куліш. Черкаси: ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2024. 168 с. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/6347/3/Монографія%20колективна.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).
14. Чиханцова О. Резильєнтність як особистісний ресурс українців в умовах воєнного стану // Журнал сучасної психології. 2025. № 2(37). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746187/1/Стаття.pdf> (дата звернення: 15.07.2025).
15. Alexander, J. C. Culture, trauma, morality and solidarity: The social construction of “Holocaust” and other mass murders // Thesis Eleven. 2016. Vol. 132, No. 1. P. 3–16. DOI: 10.1177/0725513615625239
16. Bourriaud N. Relational Aesthetics. Dijon: Les Presses du Réel, 2002. 125 p.
17. Community Art. Art-terms // Tate. URL: <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/c/community-art> (access date: 22.06.2025).
18. Jense Bal J., Franco A., Honné H., van Oosten E., Swinnen A. The Art of Resilience: Professional Artists’ Experiences of Continuing Creative Practices in Place. 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/357242087_The_Art_of_Resilience_Professional_Artists'_Experiences_of_Continuing_Creative_Practices_in_Place (access date: 23.05.2025).
19. The Arts and Conflict Hub // King’s College London. URL: <https://www.kcl.ac.uk/research/arts-and-conflict-hub> (access date: 09.06.2025).

References

- Alexander, J. C. (2016). Culture, trauma, morality and solidarity: The social construction of “Holocaust” and other mass murders. *Thesis Eleven*, 132(1), 3–16. DOI: 10.1177/0725513615625239
- Bal, J. J., Franco, A., Honné, H., van Oosten, E., & Swinnen, A. (2019). *The Art of Resilience: Professional Artists’ Experiences of Continuing Creative Practices in Place*. URL: https://www.researchgate.net/publication/357242087_The_Art_of_Resilience_Professional_Artists'_Experiences_of_Continuing_Creative_Practices_in_Place
- Bohuslavskaya, T. (2024). *Tysya zavantazhuetsia. Pro robotu* [Silence is downloading. About the artwork]. URL: <https://m17.kiev.ua/painters/silence-downloading/> [in Ukrainian].
- Bourriaud, N. (2002). *Relational Aesthetics*. Dijon: Les Presses du Réel.
- Cheprasova, M. (2024). *Leholend viyny. Pro robotu* [Legoland of War. About the artwork]. URL: <https://m17.kiev.ua/painters/legoland-of-war/> [in Ukrainian].
- Chernobrovkina, V. A., & Chernobrovkin, V. M. (2020). Fenomen rezylentnosti u konteksti sotsioekologichnoho pidkhodu i dyskursu [The phenomenon of resilience in the context of the socio-ecological approach and discourse]. *Psychology and Psychosocial Interventions*, 3, 59–66. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/f19035ba-f0bf-4905-a99c-29a623b952ab> [in Ukrainian].
- Chykhantsova, O. (2025). Rezylientnist yak osobystisnyi resurs ukrainsiv v umovakh voiennoho stanu [Resilience as a personal resource of Ukrainians in the context of martial law]. *Journal of Modern Psychology*, 2(37). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746187/1/Стаття.pdf> [in Ukrainian].
- Chystovska, Yu. Yu., & Kulish, O. V. (Eds.). (2024). *Psykhologichna rezylentnist osobystosti v umovakh viyny: kolektyvna monohrafiya* [Psychological resilience of personality in wartime conditions: collective monograph]. Cherkasy: Bohdan Khmelnytskyi National University. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/6347/3/Монографія%20колективна.pdf> [in Ukrainian].
- Dmytryshyn, S. (2024). Rezylientnist osobystosti: sutnist fenomena ta metody rozvytku [Personal resilience: Essence of the phenomenon and methods of development]. *Visnyk of Lviv University. Series Psychological Sciences*, 20, 67–74. URL: http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/20_2024/12.pdf [in Ukrainian].
- Dukhlii, P. M., & Trofimova, D. O. (2024). Vplyv viyny na psykhologichnyi stan hromadian Ukrainy: analiz empyrychnykh

- danykh [The impact of war on Ukrainians' mental state: Analysis of empirical data]. *Habitus*, 68, 24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.68.24> [in Ukrainian].
- Erlh, D. (2024). *Ostannii paket. Pro robotu* [The last bag. About the artwork]. URL: <https://m17.kiev.ua/painters/the-last-bag/> [in Ukrainian].
- Hurova, I. (2023). Kultura spivuchasti abo spilnotvorennia: pereosmyslennia sposobiv produkuvannia kultury [Culture of co-participation or community-building: Rethinking cultural production methods]. *Cultural Thought*, 24, 27–35. Kyiv: Institute of Cultural Research of the National Academy of Arts of Ukraine. URL: https://www.culturology.academy/wp-content/uploads/Kulturologichna_dumka_24_2023.pdf [in Ukrainian].
- Katerynenko, N. (2025). Proiekt "Tryvannia" [Project "Duration"]. *Mitec*. URL: <https://mitec.ua/category/projects/tryvannia/> [in Ukrainian].
- King's College London. (n.d.). *The Arts and Conflict Hub*. URL: <https://www.kcl.ac.uk/research/arts-and-conflict-hub>
- Laboratoriia stalykh materialiv. (2024). [Sustainable Materials Laboratory]. *Metalab*. URL: <https://metalab.space/project/laboratoriya-stalykh-materialiv/> [in Ukrainian].
- Litnia shkola. Praktyka travmoinformovanoho mystetstva. (2025). [Summer School. Practice of trauma-informed art]. *Art Therapy Force*. URL: <https://artherapyforce.com.ua/project/litnya-shkola-praktyka-travmoinformovanogo-mystetstva/> [in Ukrainian].
- Sydorenko, A. (n.d.). *Kontseptsiiia proiektu "Formula vytryvalosti"* [The concept of the project "Formula of endurance"] [in Ukrainian].
- Tate. (n.d.). *Community Art*. *Art-terms*. URL: <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/c/community-art>
- Vlasov, N. (2024). *Vypadkovyi svitlovyi artefakt v tumannomu svi ti #3. Pro robotu* [Random light artefact in a foggy world #3. About the artwork]. URL: <https://m17.kiev.ua/painters/sun/> [in Ukrainian].

Yatsyk I.

The Phenomenon of Resilience in the Context of Artistic Representation and Social Interaction

Abstract. The article examines the phenomenon of resilience in contemporary Ukrainian art during wartime through the case study of the project *Formula of Endurance* (XVI "New Directions" Platform). Resilience is interpreted as a dynamic sociocultural process articulated and understood through artistic practices. The analysis is conducted from an interdisciplinary perspective that integrates the research field "Art and Conflict," the relational approach in contemporary art (N. Bourriaud), and the concept of cultural trauma (J. Alexander). To illuminate the key dimensions of the project, three interrelated analytical planes are proposed: form (diverse artistic practices, including painting, graphics, photography, installation, performance, text-based works, and participatory formats); content (war as a total event with social and ecological consequences; trauma, memory, and collective reflection; the experience of war personalized through the artistic statements of creators involved in the Defense Forces); and social interaction (volunteer support, cultural resistance, and the platform's educational and communicative tools fostering collaboration between artists and audiences). The *Formula of Endurance* project demonstrates how, in conditions of war, art integrates aesthetic, therapeutic, and social functions, acting as an instrument of resilience in response to wartime challenges.

Keywords: cultural trauma, artistic representation, participatory art, resilience, social interaction, contemporary Ukrainian art.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2025

Стаття прийнята до друку 22.09.2025

Дата публікації: 30.12.2025